

Maja Murnik

Dušan Jelinčič:
Šepet nevidnega
morja, dvanajst
tablet svinca.

Trst: Mladika, 2020.

Tržaškega pisatelja Dušana Jelinčiča, tudi novinarja in alpinista, morda najbolj poznamo po romanih z alpinistično tematiko, recimo *Zvezdne noči* in *Biseri pod snegom* (oba sta izšla na začetku devetdesetih let), ki sta mu prinesla več mednarodnih literarnih nagrad in veliko zanimanje bralcev, v številnih proznih, dramskih in esejističnih delih pa se je loteval tudi drugih tem – fantastično-mistične, potopisne, eksistencialne, ljubezenske, zgodovinske itd. V kratkem romanu z zagonetnim, poetično-avantgardističnim naslovom, ki je pred nami, zapisuje življenjsko zgodbo svojega očeta Zorka Jelinčiča, enega od ustanoviteljev in najbolj izpostavljenih voditeljev primorske protifašistične organizacije TIGR. Pred nami je torej delo, ki biografske, nefikcijske elemente prepleta s fikcijskimi, delo, ob pisanju katerega je moral avtor ne le na novo določiti njuno razmerje, temveč sploh iznajti način, kako zastaviti pripoved, katere temelj je fakticiteta nekega življenja.

To stori z uvodno okvirno pripovedjo, v kateri opisuje, kako po očetovi smrti v intenzivnosti tišine odpre skrbno varovano mapo z njegovimi

zapiske. (Smo seveda znotraj literarnega dela in opraviti imamo s fiktivnim prvoosebim pripovedovalcem, ki se maskira v avtorja romana, kar pa seveda ne pomeni, da v njem ni avtobiografskih potez. Srečujemo se torej z romanom s številnimi biografskimi, verjetno tudi avtobiografskimi potezami, a še zmeraj gre pri *Šepetu nevidnega morja, dvanajst tablet svinca* za literarno delo, in ne za biografijo. Na neliteraren in biografsko zavezujoč način se je Dušan Jelinčič s pričevanjsko dediščino svojega očeta že srečal, ko sta s polsestro Rado uredila in za tisk pripravila očetove spomine, ki so leta 1994 izšli pod naslovom *Pod svinčenim nebom*.)

Dragoceni papirji, ki jih je oče za časa svojega življenja skrival na dnu omare, se zdaj razgrnejo tudi pred bralcem. Nadaljevanje in večino romana tako predstavlja očetovo pričevanje, zapisano kot prvoosebna pripoved. Oče ga zapisuje v italijanskem mestecu Isernia sredi Moliseja, kamor je bil poslan v konfinacijo. Smo v času druge svetovne vojne in zanj je pravzaprav nastopil čas relativnega predaha po devetih letih strogega zapora v italijanskih ječah in mučenja pod fašistično oblastjo. Iz teh krajev trpljenja in ponižanja je pretihotapil listič, ki mu ga je s koščkom svinčnika vred na skrivaj priskrbel naklonjeni mu paznik. Če bo preživel kalvarijo, si jo je treba zapomniti; a spomin je nezanesljiva substanca, ki jo zlahka preglasijo druga občutja in izkušnje, zato si pred izpustitvijo na ta drobni listič izpiše besede, oporne točke za dogodke, osebe ali misli. To je "moj list preteklosti, prekletstva, prihodnosti in sanj" (str. 103).

Tako se besede (kar v nekem smislu namiguje že skrivnostni naslov romana) izkazujejo za glavno konstitutivno načelo organizacije snovi. Pred nami je fragmentaren tekst, sestavljen skorajda kot slovar, ki omogoča različne bralske vhode in izhode. Besede (ali njihovi sklopi), večinoma po štiri skupaj zapisane kot naslovi posameznih poglavij, služijo kot sprožilci spominov: nekatere zavest priključijo z lahkoto, drugi so uporni, razkropljeni in izmikajoči se. Iz micelijah besed, razkropljenih na listku, spomini vznikajo tako kot Proustovi ob vonju magdalenic, a so mnogo težji, svinčeni.

Tak je tudi pripovedovalčev jezik – sprva skorajda jecljajoč, celo okoren in s težavo artikuliran, kot bi ga k tlom pritiskala neznosna peza – in dejansko tudi ga, kajti fašistični mučitelji so mu s prisilnimi litri ricinusovega olja za zmeraj uničili jetra. Bolečina v drobnoju tako narekuje samo pisanje in njegov ritem. Redkobesedno je, minimalistično, precej drugačno od, recimo, navzkrižja asociacij in barvitosti spominjanja ter pričevanja v *Nekropoli* Borisa Pahorja.

Ob zapisovanju spominskih drobcev tudi Jelinčičev pripovedovalec trči ob imanentno zanko jezika: kako ubesediti, torej do neke mere pretočiti

v logos, urediti in racionalizirati nekaj, kar je po svoji temeljni naravi nejezikovno, neubesedljivo, amorfno in celo opredeljeno z molkom. Kako absurdnemu in nerazumljivemu podeliti neki začasen smisel. Kako z besedami zajeti izkušnjo, ki je v svojem bistvu tudi telesna in presežna, kakršna je izkušnja mučenja, trpljenja, razčlovečenja, destrukcije in samote ter – obenem – nadčloveškega vztrajanja. Vprašanja te zastrtosti so seveda vprašanja literature, poezije in njune moči.

Bolj ko se seznam prazni, bolj se zdi, da bo piscu kljub vsemu na neki način odleglo; pot je izpolnjena, pričevanje se zaključuje. Približujemo se tretji stopnji na Dostojevskega aludirajočega podnaslova romana (ta se glasi *Kratki roman o uporu, peklju in vstajenju*) – torej vstajenju skozi besede; udejanja se odrešenjskost besede.

Oče tako zapisuje devet let, ki jih je preživel v ječah v Kopru, v Regina Coeli v Rimu, v San Gimignano in Civitavecchii. Sprva so ga obsodili na dvajset let. Opisuje čas počasnosti, ki nastopi, ko ga zaprejo v samico in (kot v Kosmačevi *Gosenici*) opazuje vsak droben premik do skrajnosti reducirane okolice, droben list, ki odpade z jesenskega drevesa, ali prisluškuje šepetu nevidnega morja v daljavi, ki z vsakim valom, ki se razbije ob obali, jemlje upanje in opozarja na zapravljen "leta popolnega nič". Opisuje mučenje in ustrahovanje, provokacije zasliševalcev, "sistem uničevanja telesa in duše" in razlike med metodami v različnih ječah, zalezovanje obveščevalcev in ovaduhov v mesecih, ki jih preživlja doma.

Zanimiva tematika v romanu, ki bi si zaslužila posebno pozornost, so hribi in alpinizem. Hribi so "neopredeljiva neskončnost", ki mu je bila z zaporom iztrgana. Obenem pa so gore prostor svobode, ne le osebne, temveč tudi in na pomemben način narodnostne; alpinizem je izraz narodne zavesti. Alpinizem je boj in ne estetsko uživanje; takšno stališče je bilo blizu ne le Jelinčičevemu soplezalcu Klementu Jugu, temveč tudi drugim njegovim sodobnikom, na primer Janezu Gregorinu (njegovi spisi so posthumno izšli v knjigi *Blagoslov gora*, 1944).

Če se oče v prvih poglavjih bolj posveča spominom, vezanim na različne zapore (ki po "duhu uničenja vsega svetlega in dostojanstvenega" sčasoma postajajo isti), pa v nadaljevanju razgrinja svoje delovanje v tigrovskem gibanju, značilnosti gibanja samega, pa tudi številne moralne dileme ter visoko zasebno ceno, ki jo plača zaradi upora. Pred nami se izrisuje položaj Slovencev pod Italijo med obema svetovnima vojnoma, zaznamovan z vse hujšim sistematičnim raznarodovanjem in načrtnim iztrebljanjem slovenskega jezika in kulture. Odgovor je bil TIGR, ustanovljen leta 1927 na Nanosu. Oče opisuje, kako se je organizacija čez čas razdelila na

tržaško in goriško stališče, na radikalnejše in na bolj kulturniško. Tržaška veja TIGR, imenovana Borba, je začela s požigi šol in vrtcev, ki so bili jedro raznarodovanja, izvajala je atentate ... Italijanska oblast je odgovorila z ustrelitvijo štirih članov v Bazovici. Pripovedovalec Zorko Jelinčič opisuje moralne dileme upora, vprašanje mesta nasilja v njem. A v zvezi s tem ne more podati končnega odgovora; sam deluje izrazito nenasilno, kot narodni buditelj; hodi po vaseh, tihotapi slovenske knjige in časopise ter si prizadeva, da slovenski jezik in kultura ne bi zamrla. "Vsaka svoboda gre vedno prek tovara knjig," zapiše (str. 67). In še bolj jasno: "Rekli so mi, da sem premehak, a vem, da nasilje ne vodi nikamor, ker je orožje znanja in kulture dosti močnejše in ima v sebi bistvo lepote" (str. 63). In to je dragoceno sporočilo, ki močno zveni tudi danes, ob vse bolj agresivni in militantni retoriki aktualnega slovenskega medijsko-političnega prostora.

Roman odpira številne teme, vredne bolj poglobljene obravnave, kot je prostor za to kritiko. Edino ob koncu, ko se pričevanje zaključi in se zopet znajdemo v okvirni zgodbi, se zdijo zaključne besede pripovedovalca sina o tem, da svet mora izvedeti očetovo zgodbo, nekoliko odveč. Zdi se, da bi avtor večji učinek dosegel z zastrto, bolj lirično naravnano zaključka romana. Na splošno pa lahko zapišemo, da Jelinčičevo delo seže izredno široko, tema je zelo inovativna in aktualna.